

Elektronické knihy a časopisy pre nevidiacich

Predstavenie knižnice

Slovenská knižnica pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči je špeciálnou knižnicou, ktorá pôsobí v oblasti šírenia informácií nevidiacim, slabozrakým a inak zdravotne postihnutým v rozsahu odôvodnenom ich zdravotným postihnutím na území celého Slovenska a v zahraničí. Je príspevkovou organizáciou priamo riadenou Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky. Ako špeciálna kultúrna, informačná a vzdelávacia inštitúcia v oblasti knižničnej, bibliografickej a vydavateľskej činnosti systematicky vyrába, buduje, uchováva, ochraňuje a sprístupňuje špecializovaný knižničný fond a poskytuje knižnično-informačné služby.

Od iných knižníc sa líši tým, že všetky knihy, časopisy, učebnice, kalendáre a neperiodické tlačoviny vo formátoch prístupných vnímaniu zdravotne postihnutých, t. z. v Braillovom písme, zväčšenom type písma, zvukových nahrávkach, digitálnych textoch, reliéfnej grafike, vyrába sama. V tom je jedinečnosť a nezastupiteľnosť SKN v celoštátnom knižnično-informačnom systéme Slovenskej republiky. Takto spracované dokumenty sú prístupné zdravotne znevýhodneným spoluobčanom a slúžia na ich edukáciu, poznávanie, rozptýlenie a zábavu či kultúrne vyžitie.

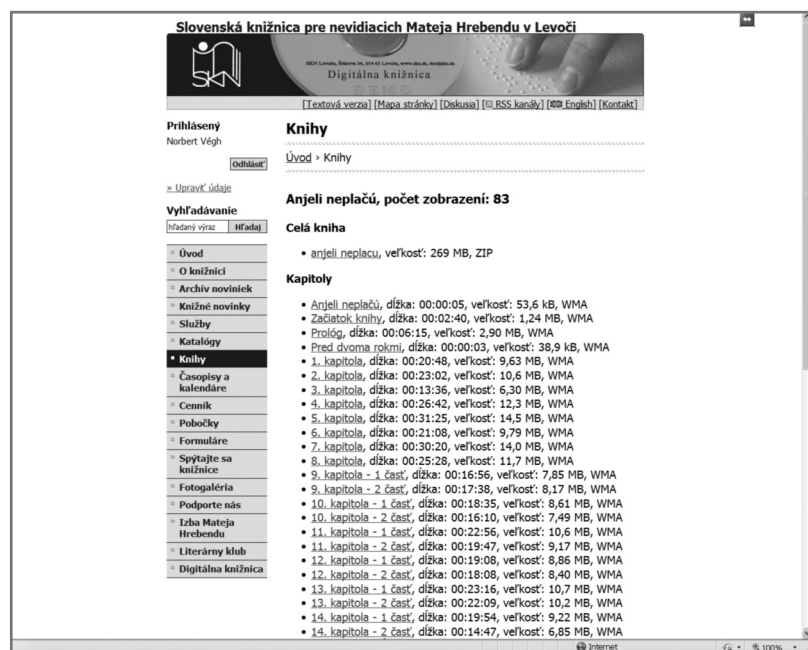
V záujme sprístupnenia knižnično-informačných služieb ďalším zdravotne znevýhodneným občanom Slovenskej republiky, ktorí nie sú objektívne dlhodobu schopní čítať dielo, resp. vnímať diela majú znemožnené alebo podstatne sťažené, sme v septembri minulého roka uvítali vydanie Rozhodnutia Ministerstva kultúry Slovenskej republiky o zmene zriaďovacej listiny SKN, na základe ktorého je možné poskytovať knižnično-informačné služby aj tejto skupine používateľov.

Knižnično-informačné služby

Špecializovaný knižničný fond SKN využíva zhruba 2 000 používateľov nielen v Slovenskej republike, ale aj v zahraničí, z toho viac ako 200 detí a mládeže do 15 rokov.

Používateľom knižnice sa môže stať každý nevidiaci, slabozraký a inak zdravotne postihnutý občan po predložení platného občianskeho preukazu a fotokópie jedného z nasledujúcich dokladov: preukaz ŤZP, ŤZP/S; členský preukaz občianskeho združenia nevidiacich a slabozrakých, prípadne odporúčajúce stanovisko lekára k využívaniu služieb knižnice (u inak zdravotne postihnutých je tento doklad povinný). Používateľom knižnice môže byť aj príslušník iného štátu, právnická osoba, t. j. kolektívny používateľ, ako aj zamestnanec knižnice.

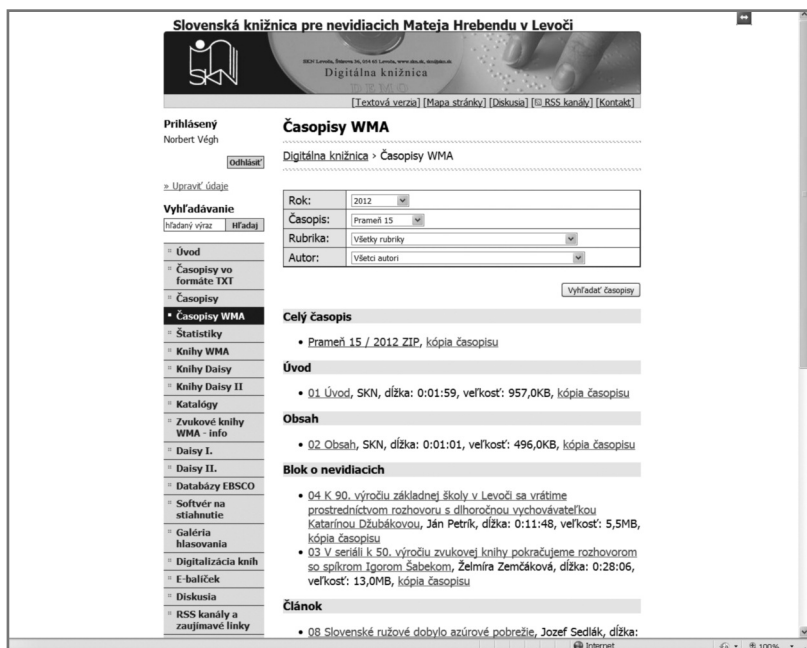
Knižnica poskytuje absenčné, prezenčné a zásielkové výpožičné služby. Pre levočských používateľov, ktorí vzhľadom na svoju imobilitu alebo vysoký vek nemôžu knižnicu sami navštevovať, funguje pravidelný donáškový servis braillovských a zvukových kníh a časopisov.

Obr. č. 1 Ukážka prístupu k zvukovým knihám

Výpožičky a ďalšie knižnično-informačné služby zabezpečuje SKN bezplatne. V súčasnosti celkový obsah knižničného fondu tvorí 37 000 knižničných jednotiek, čo predstavuje viac ako 5 000 titulov zvukových kníh a takmer 2 500 kníh v Braillovom písme. Od roku 2010 SKN ponúka nové knihy už len na CD vo formáte MP3.

SKN má významný podiel aj v rozvíjaní knižničnej práce a špeciálnych služieb pre zdravotne postihnutých vo verejných knižniciach na Slovensku. História vzniku týchto oddelení vo verejných knižniciach siaha až do roku 1984, kedy vznikali prvé takéto oddelenia v knižniciach v Trnave, Košiciach, Banskej Bystrici, Bratislave, Nových Zámkoch a v Levicech. Sieť týchto oddelení sa rozrástla najmä v 90. rokoch. V súčasnosti má SKN podpísanú dohodu o spolupráci pri poskytovaní zvukových dokumentov s 31 verejnými knižnicami na území celého Slovenska. Poskytuje im zvukové dokumenty formou putovných súborov (1 súbor predstavuje 10 titulov). Podľa územného členenia Slovenska sú knižnice rozdelené do

Obr. č. 2 Ukážka prístupu k zvukovým časopisom

vo Levoči je zhotovovanie a sprístupňovanie elektronických kníh a časopisov. Knižnica si nedávno pripomenula 50. výročie zhotovenia prvej analógovej zvukovej knihy na Slovensku. Mnohoročné skúsenosti z tejto oblasti nás priviedli k ich digitalizácii. SKN zhotovuje elektronické zvukové knihy už 15 rokov. Éra digitálnych zvukových kníh pre nevidiacich sa začala v roku 1997, kedy vznikli prvé DAISY (Digital Accessible Information System) audioknihy na CD nosiči. Zvuková kniha Číry a čistý rozprávač Ľudo Ondrejov, ako aj Angličtina na cesty je k dispozícii pre našich čitateľov nielen na CD nosiči, ale aj v digitálnej knižnici na webovej stránke www.skn.sk.

V roku 2003 boli experimentálne zhotovené časopisy Novet a Pohyb, ktoré boli na CD nosiči vo zvukovej a zároveň aj textovej forme. Zvukový časopis Novet sme v mobilnom telefóne odskúšali v roku 2005. Prvá zvuková kniha vo formáte MP3 vznikla vo zvukových štúdiách SKN v roku 2006. Od roku 2010 vychádzajú všetky zvukové knihy na CD vo formáte MP3 a časopisy vo formáte audio CD. Od roku 2006 sú zvukové knihy vo formáte WMA DRM 10, ako aj DAISY k dispozícii online v digitálnej knižnici. Sprístupňovanie zvukových časopisov z našej webovej stránky začalo v roku 2008 pod názvom Audioweb. Od roku 2011 sme rozšírili fond zvukových kníh aj o komentované filmy pre nevidiacich.

Elektronické knihy a časopisy v textovej forme

V textovej forme zhotovuje knižnica knihy a časopisy v Braillovom písme už vyše 60 rokov. Elektronické zasielanie dokumentov začalo zasielaním katalógov kníh pred vyše desiatimi rokmi na disketách a CD nosičoch. Internet umožnil zasielanie dokumentov online.

Koncom roka 2002 sme začali s pravidelným zasielaním časopisov v textovej forme na CD, ale aj e-mailom. Túto službu sme nazvali e-mailový balíček, v ktorom zasielame časopisy vydávané SKN – Nový Život, Vierka, Mladosť, Rozhlady, Novet, Nádej, Pohyb, Dotyky, Kultúrno-Literárny výber a Šach vo formátoch RTF a TXT. Od roku 2012 sme si osvojili zhotovovanie textových časopisov pomocou štýlov, ktorý navrhli pracovníci Únie nevidiacich a slabozrakých Slovenska ako štandard pre digitálne učebnice pre nevidiacich používateľov. Takto zhotovené časopisy umožňujú lepšiu navigáciu a vyhľadávanie v textových dokumentoch.

Od roku 2011 sú k dispozícii všetky tieto časopisy v digitálnej knižnici SKN. V súčasnosti je online sprístupnených vyše 5 000 článkov s plnotextovým vyhľadávaním, ktoré sú zoradené podľa jednotlivých časopisov, rokov, čísel až po štruktúru vlastných článkov.

V auguste 2011 sme predstavili jednoduchý koncept, vďaka ktorému je možné konvertovať nami vydávané knihy v Braillovom písme do elektronickej podoby. V budúcnosti bude vďaka tomu možné šíriť knihy v Braillovom písme aj s jej elektronicou podobou na nosiči CD.

Zvukové knihy a časopisy nahrané syntetickou rečou

Je nesporné, že zvukové knihy a časopisy majú najvyššiu kvalitu, keď sú nahrané skúsenými čítačmi s príjemným hlasom. Z kapacitných dôvodov však SKN dokáže takto nahráť ročne len okolo 150 nových zvukových kníh.

štyroch obvodov, v rámci ktorých cirkuluje knižničný fond, a týmto spôsobom sa každý titul dostane do všetkých oddelení pri jednotlivých knižniciach.

Od roku 2006 funguje systém sprístupnenia zvukových kníh aj v digitálnej forme prostredníctvom webového sídla knižnice. Knižnično-informačné služby digitálnej knižnice zahŕňajú realizáciu úkonov, vďaka ktorým môžu používatelia počúvať zvukové knihy a časopisy z webovej stránky knižnice. Zvukové súbory sú chránené ochranným systémom WMA DRM 10 proti neoprávnenému šíreniu. Po zaregistrovaní, následnom zadaní mena a hesla si používateľ môže stiahnuť celú knihu, alebo jej časť do počítača, mobilu alebo MP3 prehrávača. Digitálna knižnica obsahuje viac ako 2 600 zvukových kníh a časopisov. Jej služby vyživa približne 250 používateľov ročne.

Elektronické zvukové knihy a časopisy

Neoddeliteľnou súčasťou činnosti Slovenskej knižnice pre nevidiacich Mateja Hrebendu v Levoči je zhotovovanie a sprístupňovanie elektronických kníh a časopisov.

V súčasnosti sú k dispozícii mnohé hlasové syntetizéry, ktoré dokážu pretransformovať knihu alebo časopis z textovej verzie do zvukovej podoby. Nevidiaci používajú hlasový výstup Jaws, ktorý rozpráva vďaka hlasu Wintalker Voice. Dnes sú k dispozícii aj iné, kvalitnejšie hlasové syntetizéry. Kvalitný syntetizér reči vzniká aj v Slovenskej akadémii vied, ktorý vyvíjajú pracovníci Ústavu informatiky z oddelenia analýzy syntézy reči pán Rusko a pán Trnka. Ukážky zvukovej knihy nahranej takýmto syntetickým hlasom sú aj na našej webovej stránke www.skn.sk. Tieto ukážky sme prezentovali pred odbornou verejnosťou na konferencii Digitálna knižnica v Jasnej, ako aj na konferencii Prístupnosť audiovizných diel osobám so zrakovým postihnutím – prostriedok ich spoločenského začleňovania a informovanosti, ktorú organizovala Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska. Na obidvoch konferenciách prítomní kladne hodnotili kvalitu tejto novej syntetickej reči. V spojení s masovou digitalizáciou kníh môže táto technológia umožniť nevidiacim sprístupnenie nášho bohatého kultúrneho dedičstva.

Musíme konštatovať, že umelecký prednes hercov, ktorí načítavajú zvukové knihy pre nevidiacich, bude určite stále kvalitnejší ako syntetická reč. V niektorých prípadoch však bude možné syntetickú reč využiť. Pri technickej a náučnej literatúre, alebo pri časopisoch, ktoré si nevidiaci vypočuje len raz, môže byť v budúcnosti zaujímavou alternatívou aj takto nahraná kniha. Pevne veríme, že kvalita syntetickej reči sa bude v budúcnosti zlepšovať, vďaka čomu budeme môcť poskytnúť našim čitateľom omnoho viac zvukových kníh ako teraz.

Alena Repaská

alena.repaska@skn.sk

Norbert Végh

norbert.vegh@skn.sk

